

ครั้นลุถึงกรัษ ๑๔๐ ปีชานล้มวิรัชก, หนว้นอทิจเดือนแปดแรม
สิบสามค่ำ, พระมหาขัณราชิราชเจ้าขงพระประศวรหนัก. ครั้น
หนว้นอ้งการเดือนสิบสองแรมสองค่ำ, สดัดตวรรคต, พระชนม์ได้
เจ็ดสิบหกพรรด้า, หยุ่นในราชสมบัติสิบสองปี. สดัดตพระนเรศวร
เปนเจ้า, พระชนม์ได้สามสิบห้าพรรด้า, ขนเสวยราชย์สมบัติ, แต่งการ
ถวายพระเพลิงสดัดตพระราชบิดาได้ดัดแล้ว. สดัดตพระเจ้าหยุ่นหัวครัด
แก่มุขมนตรีแต่อำมาจว่า, แผ่นดินกรุงกัมพูชากรุงรัตน, ผู้ใดครอง

ที่มา: กรมศิลปากร, 2549. พระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับความสมเด็จ
กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เล่มหนึ่ง. กรุงเทพฯ: คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน.

09

กลวิธีนำเสนอภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์: กรณีศึกษา
ภาพพจน์ในพระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอ
บริดเล ตอน แผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า

Image-building Strategies of Kings: A Case Study of the Chronicle of Ayutthaya Published by Dan Beach Bradley in the Part of the Reign of King Naresuan

Received: February 7, 2023 | Revised: March 26, 2023 | Accepted: April 19, 2023

ดร.กาญจนา วิชาญาปกรณ* Dr. Kanchana Withchayapakorn
อรรถ ดิทีสุต** Ath Ditisood

* รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร อีเมล
Kanchanaw@nu.ac.th

Associate Professor, Department of Thai, Faculty of Humanities, Naresuan University.
email: kanchanaw@nu.ac.th

** ครูประจำโรงเรียนมัธยมสาธิตมหาวิทยาลัยนเรศวร คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
อีเมล atthaporn.di@gmail.com

Teacher, Naresuan University Secondary Demonstration School, Faculty of
Education, Naresuan University. email: atthaporn.di@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลวิธีการนำเสนอภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบรัดเล ตอน แผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า โดยมุ่งพิจารณาที่ใช้ภาพพจน์ ผลการศึกษาพบว่า มีการใช้ภาพพจน์อุปมา นามนัย อติพจน์ ปฏิพจน์ อุปลักษณะ การอ้างถึง อวพจน์ และสมมติภาวะ เพื่อนำเสนอภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ 5 ลักษณะ ได้แก่ ผู้ทรงเปี่ยมด้วยบุญบารมี ผู้ทรงพระปรีชาชาญการศึกษา ผู้นำที่ทรงเปี่ยมด้วยอำนาจ ผู้ทรงกล้าหาญ และผู้ทรงแผ่พระบรมโพธิสมภารเป็นที่พึ่ง ภาพลักษณ์ดังกล่าวมุ่งให้ผู้อ่านเกิดความเชื่อมั่นศรัทธาต่อความยิ่งใหญ่ของชาติมาช้านาน

คำสำคัญ: ภาพลักษณ์, ภาพพจน์, พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา, หมอบรัดเล

A b s t r a c t

The purpose of this research was to study strategies for building the public images of Kings in the part of “The Reign of King Naresuan” in the Ayutthaya Chronicle, the Dan Beach Bradley version. The results revealed the use of simile, metonym, hyperbole, rhetorical questions, metaphor, allusion, meiosis and apostrophe which were presented in five aspects of the King as stated below: an image of a righteous king, an image of a war expert, an image of a powerful leader, an image of a brave king, and an image of a righteous dependable king. These aspects want to convince the readers of the historical greatness of the country.

Keywords: Images, Chronicle of Ayutthaya, Dan Beach Bradley

บทนำ

พระราชพงศาวดาร หมายถึง เรื่องราวตามลำดับพระราชนิพนธ์ของพระมหากษัตริย์ เป็นขนบนิยมในการบันทึกประวัติศาสตร์ที่เรียบเรียงลำดับเหตุการณ์ตามวันเวลา ปรากฏหลักฐานตั้งแต่ก่อนรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา มีทั้งฉบับที่เรียบเรียงตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว ตกทอดมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ และฉบับที่ชำระเรียบเรียงขึ้นสมัยธนบุรี และรัตนโกสินทร์ (ศานติ ภัคคีคำ 2561: 2-3) โดยพระราชพงศาวดารส่วนใหญ่มีเนื้อหากล่าวถึงประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยา (อุบลศรี อรรถพันธ์ 2524ก: 66) แสดงถึงการให้ความสำคัญต่อการสืบทอดและสร้างสรรค์พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยามาช้านาน

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับที่เป็นของราชสำนักซึ่งเขียนหรือชำระขึ้นภายใต้การดูแลของราชสำนักไว้เป็นเอกสารฉบับหลวง แบ่งออกเป็นพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับความพิสดาร ฉบับปลีก และฉบับความย่อ ที่ได้คัดลอก ตรวจสอบ และชำระมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ตอนต้นสืบมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (ศานติ ภัคคีคำ 2561: 23) ทั้งนี้ เพื่อให้ได้ประวัติศาสตร์ราชวงศ์ที่สมบูรณ์ ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จึงมีการชำระพระราชพงศาวดารหลายครั้ง (อุบลศรี อรรถพันธ์ 2524ก: 66) สะท้อนให้เห็นบทบาทสำคัญของพระราชพงศาวดารเด่นชัดขึ้น

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระราชพงศาวดารเป็นที่นิยมและเป็นแหล่งให้ความรู้สำคัญมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) เช่น การแปลราชอิริยาของมอญ สามก๊กและไช่ฮั่นของจีน (สายชล วรรณรัตน์ 2524: 122) เป็นรูปแบบใหม่ของวรรณคดีไทยที่เล่านิยายด้วยร้อยแก้วและแปลมาจากพงศาวดารต่างชาติ นอกจากนี้ เนื้อหายังมีลักษณะการแสดงนิมิต การทำนาย และมีบทสนทนาอันเป็นขนบการบันทึกพงศาวดารในรัชสมัย ความแปลกใหม่เหล่านี้จึงส่งผลให้เป็นที่สนใจและแพร่หลายไปทั่วอาณาจักร เห็นได้จากการคัดลอกลงสมุดไทยจำนวนมากและอ้างอิงในวรรณคดีอื่นๆ อนึ่ง วรรณคดีอิงพงศาวดารและการชำระพระราชพงศาวดารในรัชสมัยนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่ออ้างอิงลัทธิธรรมทางอำนาจของผู้ปกครองโดยแสดงภาพลักษณ์ของผู้ปกครองว่าเป็นผู้สูงส่งศักดิ์สิทธิ์ มีความรู้ความสามารถ และบุญบารมี (กรรณิการ์ สาตรปริญ 2541: 31-32, 36, 43) สอดคล้องกับแนวทางการเสพสร้างวรรณคดีในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ (นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2523: 37) นับเป็นวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ที่โดดเด่นแห่งยุคสมัย

เมื่อพิจารณาพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหนึ่งที่มีความยาวของเนื้อหามากกว่าหลายๆ ฉบับและใช้ภาษาประณีตบรรจง คือ **พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหมอบรัดเล** อุบลศรี อรรถพันธุ์ (2524ข:

34-37, 40) อธิบายว่า หมอบรัดเล (Dan Beach Bradley) หมอสอนศาสนาคริสต์ ชาวอเมริกัน พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2406 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) เนื่องจากต้องเย็บเป็นเล่มแยกได้ 2 เล่ม จึงเรียกอีกชื่อว่า “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพิมพ์สองเล่ม” ต่อมาเข้าใจกันว่าเป็นฉบับเดียวกับ “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพนฯ” แต่เมื่อนำพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพิมพ์สองเล่มมาเปรียบเทียบกับฉบับตัวเขียนของพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพนฯ พบว่าเนื้อความที่กล่าวถึงเหตุการณ์ตั้งแต่ พ.ศ.2276 ถึงต้นรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีแตกต่างกันมาก จึงสรุปได้ว่าไม่ใช่ฉบับเดียวกัน

ด้วยความเข้าใจคลาดเคลื่อนดังกล่าว “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหมอบรัดเล” หรือ “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพิมพ์สองเล่ม” จึงถูกเรียกว่า “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพนฯ” และ “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับความสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส” ต่อมา กรมศึกษาธิการได้นำมาพิมพ์ใหม่ในชื่อว่า “พระราชพงศาวดารฉบับกรมศึกษาธิการ ร.ศ. 120” (ศานติภักดีคำ 2561: 10-11) แต่ในงานวิจัยนี้ จะเรียกว่า **พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหมอบรัดเล**

ความโดดเด่นของพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหมอบรัดเล คือ เป็นงานร้อยแก้วที่ไพเราะด้วยเสียงและความหมาย แม้ว่าจะเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ แต่ก็มีลักษณะของวรรณคดี คือ ภาษาสละสลวย จับใจผู้อ่าน มีการคัดสรรถ้อยคำอันประณีตบรรจงมาสร้างสรรค์เป็นผลงานอันทรงคุณค่า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่กวีพรรณนาไว้ละเอียดกว่ารัชสมัยอื่น ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาเนื้อความตอน แผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า พบว่ามีการใช้ภาษาภาพพจน์ปรากฏเด่นชัด ดังนั้น การศึกษาภาพพจน์ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาตอนดังกล่าว จะสามารถเข้าถึงสาระสำคัญจากสุนทรียภาพทางภาษาได้ ดังที่ยุวพาส์ ชัยศิลป์วัฒนา

(2552: 21) กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาภาษาภาพพจน์ไว้ว่าจะทำให้เกิดจินตนาการเกี่ยวกับสิ่งที่เข้าใจยากให้เข้าใจเป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้น ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกได้ลึกซึ้งกว่าการกล่าวอย่างตรงไปตรงมา

ข้อสังเกตสำคัญ คือ ภาพพจน์หลายแห่งปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ซึ่งเป็นแม่แบบหลักในการสร้างสรรค์พระราชพงศาวดารฉบับนี้ แม้ว่าภาพพจน์ดังกล่าวจะไม่ได้สร้างสรรค์ใหม่ทั้งหมด โดยยังคงสืบทอดไว้เป็นขนบทางภาษา แต่ประการสำคัญ คือ การพิมพ์เผยแพร่พระราชพงศาวดารฉบับนี้ “เป็นการนำพระราชพงศาวดารซึ่งเป็นเอกสารราชการมาจัดพิมพ์เป็นเล่มหนังสือครั้งแรก” (ศานติ ภัคดีคำ 2561: 10) จึงเป็นพระราชพงศาวดารฉบับที่ออกสู่สาธารณชนและมีบทบาทในการนำเสนอความคิดหรือสาระสำคัญบางประการผ่านภาพพจน์ให้อยู่ในความรับรู้ของสังคมสมัยนั้นได้จริงและกว้างขวางกว่าพระราชพงศาวดารฉบับอื่น จึงมีความสมเหตุสมผลในการหยิบยกพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหมอบรัดเล ตอน แผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้ามาศึกษา

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหมอบรัดเล สันนิษฐานว่าเรียบเรียงขึ้นหลังพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) และพระราชพงศาวดารกรุงสยาม แต่เรียบเรียงขึ้นก่อนพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพนฯ ฉบับตัวเขียน โดยรวมเนื้อหาพระราชพงศาวดาร 5 เรื่องเข้าด้วยกัน คือ พระราชพงศาวดารลำดับพระเจ้าแผ่นดินกรุงเก่าสังเขป พระราชพงศาวดารสังเขปบริบูรณ์ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับความพิสดาร พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี และพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ทำให้มีเนื้อหาครอบคลุมตั้งแต่ก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยาถึงสมัยรัชกาลที่ 1 ที่ พ.ศ. 2335 ทั้งนี้ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบรัดเล ซึ่งเป็นเอกสารสำคัญของทางการอาจพิมพ์ขึ้นภายใต้การสนับสนุนของราชสำนัก เนื่องจากมีบุคคลสำคัญของทางการ คือ พระศรีสุนทรโวหาร (ภิก) พระอาลักษณ์ ช่วยชำระตรวจสอบก่อนพิมพ์ (อุบลศรี อรรถพันธ์ 2524:

40-41) เป็นที่น่าสนใจว่า ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) ซึ่งเป็นยุคสมัยแห่งการแสดงความป็นอารยะของชาติให้เป็นที่ประจักษ์ต่อชาติตะวันตก พระราชพงศาวดารฉบับนี้จึงอาจเผยแพร่ขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ทางการเมือง

สมมติฐานสำคัญ คือ ภาพพจน์ในพระราชพงศาวดารฉบับนี้มีขึ้นเพื่อนำเสนอสาระสำคัญว่าด้วย แนวคิดของพระเกียรติและปลุกจิตสำนึกรักชาติ นำเสนอในลักษณะ**ภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์** ซึ่งหมายถึงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถ ดังที่มารศรี สอทิพย์ (2551: 252) อธิบายว่า พระราชพงศาวดารฉบับนี้ รวมถึงพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ที่ชำระในสมัยรัชกาลที่ 1 และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด) ที่ชำระในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) นำเสนอนัยทางการเมืองในการขึ้นครองราชย์ของรัชกาลที่ 1 คือ มุ่งเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมากกว่าพระมหากษัตริย์พระองค์อื่นๆ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางการเมืองในสมัยรัชกาลที่ 1 เนื่องจากพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ผ่านการรบ ทำนุบำรุงบ้านเมือง และค้าพระพุทธรูปศาสนาเช่นเดียวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช อีกทั้งมีพระราชประสงค์สร้างขวัญกำลังใจและรวมจิตใจของคนในชาติเข้าด้วยกัน

การศึกษาภาพพจน์ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบรัดเล ยังไม่ปรากฏว่ามีผู้ศึกษาอย่างละเอียดโดยตรง แต่ได้กล่าวถึงการใช้ความเปรียบเพื่อนำเสนอภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ซึ่งมีเนื้อหาคล้ายคลึงกับพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหมอบรัดเล คือ วิทยานิพนธ์ของมารศรี สอทิพย์ (2551) ได้ศึกษาเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช: กลวิธีการเล่าเรื่องกับการสร้าง**ภาพลักษณ์** พบว่าในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) มีการใช้ความเปรียบซึ่งหมายถึงการเปรียบเทียบ การอ้างถึง และ

การใช้สัญลักษณ์ กล่าวถึงสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกระทำยุทธหัตถี มีชัยเหนือพม่าเหมือนดังพระพุทธเจ้าชนะพญามาร อีกทั้งทรงพระเมตตาพระราชทานอภัยโทษแก่แม่ทัพนายกองเหมือนดังพระพุทธเจ้าทรงเมตตาโปรดสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์เพื่อนำเสนอภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ผู้เปี่ยมด้วยบุญบารมี นอกจากนี้ ยังนำเสนอความเปรียบระหว่างสิ่งที่ดีอย่าอนุภาพไม่สามารถต่อต้านพระราชอำนาจอันทรงอนุภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในตอนที่มีพระเจ้าเชียงใหม่ขอสวามิภักดิ์ และผ่านสัญลักษณ์ในตอนที่มีสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพระสุบินว่าทรงต่อสู้กับจระเข้ใหญ่เพื่อนำเสนอภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ผู้เปี่ยมด้วยพระบรมเดชานุภาพด้านการรบ

งานวิจัยที่มีลักษณะใกล้เคียงกันอีกลักษณะคือการศึกษาภาพพจน์ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นซึ่งร่วมสมัยกับพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับนี้ พบว่าส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยที่ใช้ข้อมูลเชิงศาสนาซึ่งมุ่งนำเสนอความสูงส่งศักดิ์สิทธิ์ของบุคคลและนำเสนอคติธรรมอันดีงาม เห็นได้จากที่สว่าง ไชยสงค์ (2538) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **การศึกษาภาพพจน์ในวรรณคดีพระปฐมสมโพธิกถา โดยการตีความและขยายความ** สรุปได้ว่าพระปฐมสมโพธิกถามีภาพพจน์ปรากฏอยู่ 233 แห่ง รวมภาพพจน์ 9 ประเภท พบมากที่สุดคือ สัญลักษณ์ รองลงมาคือ อุปมา บุคลาธิษฐาน กล่าวเกินจริง อุทาหรณ์ ใช้สุภาษิต กล่าวเย้ยกล่าวประชด และใช้คำถามชวนคิดตามลำดับ โดยยกหลักพุทธธรรมมาเสริมเพื่อให้เข้าใจความหมายและความสัมพันธ์ของความหมายกับภาพพจน์

ในกลุ่มวรรณคดีมหาชาติ ศิริพร เศรษฐพุทธิ (2551) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **ลักษณะเด่นของมหาชาติกลอนเทศน์สำนวนเจ้าพระยาพระคลัง (หน)** พบว่ามีการใช้ภาพพจน์เพื่อสร้างจินตภาพและอารมณ์ความรู้สึกอันเข้มข้น โดยใช้ภาพพจน์อุปมาจำนวนมาก อีกทั้งใช้อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน และสัทพจน์ ทั้งนี้ มหาชาติสำนวนนี้ได้สืบทอดขนบการสร้างภาพพจน์มาจากอรรถกถาเวสสันดรชาดก มหาชาติคำหลวง และกาพย์มหาชาติ และ

ยังสร้างภาพพจน์ในลักษณะเฉพาะของสำนวนนี้ขึ้นด้วย จึงมีลักษณะเด่นที่ภาษาอันไพเราะ นำไปสู่ความศรัทธาในการบำเพ็ญบารมีของพระเวสสันดร นอกจากนี้ วัฒนชัย หมั่นยิ่ง (2555) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง **การศึกษาเชิงวิเคราะห์และเปรียบเทียบร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกกับมหาเวสสันดรชาดกภาษาเขมร ฉบับพุทธศาสนบัณฑิตย** นำเสนอผลการศึกษเกี่ยวกับการใช้ภาพพจน์ไว้ว่า ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกพบการใช้ภาพพจน์อุปมาเกี่ยวกับร่างกายมนุษย์ ความประพฤติกิริยาอาการของมนุษย์และธรรมชาติ มีการใช้อุปลักษณ์ อติพจน์ สัญลักษณ์ บุคลาธิษฐาน สมพจน์ นามนัย การกล่าวประชดประชัน และการกล่าวอ้างอิง เมื่อเปรียบเทียบกับมหาเวสสันดรชาดกภาษาเขมร ฉบับพุทธศาสนบัณฑิตยพบว่า มีการใช้ภาพพจน์ที่แตกต่างกัน แสดงให้เห็นวัฒนธรรมวรรณศิลป์ที่แตกต่างกัน

อนึ่ง ผู้ศึกษาเกี่ยวกับภาพพจน์ในวรรณคดีมหาชาติโดยตรง คือ อรรถพร ดีที่สุด (2557: 117-132) ได้ศึกษากลวิธีการใช้ภาพพจน์ในกุ่มคำฉันท์พบว่ากวีมักนำสิ่งที่อยู่ในธรรมชาติและเหนือธรรมชาติ ส่วนของร่างกาย ราชสมบัติ และของมีค่า มานำเสนอความยิ่งใหญ่ของการบำเพ็ญทศบารมีของพระเวสสันดรจากภาพพจน์ที่ปรากฏ 18 ประเภท ได้แก่ อติพจน์ การอ้างอิง สัญลักษณ์ อุปลักษณ์ ปฏิพจน์ สมพจน์ นามนัย อุปมา บุคลาธิษฐาน อาวตพจน์ อุทาหรณ์ ความเปรียบประชด สมมติภาวะ ปฏิวาหะ อุปมานิทัศน์ อวพจน์ ปฏิภาคพจน์ และอุปนิเสธ

นอกจากกลุ่มข้อมูลเชิงศาสนา การศึกษาภาพพจน์ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ยังนิยมศึกษาในงานประเภทบทละครหรือเรื่องเล่าบันเทิงคดีที่มีการต่อสู้อย่างดุเดือดของตัวละครเอก ได้แก่ งานของวุดชัย ศรีจรรย (2563: 16-36) ศึกษาโลกทัศน์จากภาพพจน์ในวรรณคดีประเภทกลอนบทละครในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พบว่ากวีนำเสนอโลกทัศน์ที่มีต่อชีวิต สถานภาพและชาติกำเนิด เพศชายและเพศหญิง ครอบครัวและการครองคู่ และสังคมวัฒนธรรม ซึ่งมีความสำคัญในเชิงสั่งสอนคติธรรม ให้

ผู้อ่านเข้าใจความเป็นจริงของชีวิต และตระหนักถึงคุณค่าของความดีงาม ส่วนวีรยุทธ ปัญญา และ เปรมวิทย์ วิวัฒน์เศรษฐ์ (2560: 197-204) ศึกษา **โวหารภาพพจน์ที่ปรากฏในบทละครนอกพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย** พบว่าโวหารภาพพจน์ที่ปรากฏในบทละครนอกเรื่องไกรทอง คาวี ไชยเชษฐ์ มณีพิชัย และสังข์ทอง ปรากฏภาพพจน์อุปมามากที่สุด รองลงมาคือ อุปลักษณ์ อติพจน์ ปฏิพากษ์ นามนัย และบุคลาธิษฐานตามลำดับ นอกจากนี้ อัญชา พิลาดิ และคณะ (2562: 14-27) ศึกษาการใช้**โวหารภาพพจน์ในวรรณคดีเรื่อง “อิเหนา” บทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2** พบว่าภาพพจน์ที่พบมากที่สุดคือ อุปมา รองลงมา คือ สัทพจน์ อติพจน์ และอุปลักษณ์ ตามลำดับ และงานของรุ่งภัสสรณ์ ศรีธาธนาพัฒน์ (2563: 47-56) เรื่อง**ภาพพจน์: กลวิธีการใช้ภาษาในพระราชนิพนธ์ร้อยกรองในรัชกาลที่ 3** พบว่า มีการใช้ภาพพจน์ 7 ประเภท ได้แก่ อุปมา สมพจน์ย อติพจน์ ปฏิรูปพจน์ บุคลาธิษฐาน อุทาหรณ์ และปฏิปจฉา ทั้งนี้ สุวรรณิ ทองรอด และ อรุษา สุวรรณประเทศ (2559: 305-313) ศึกษา**ภาพพจน์เกี่ยวกับ “ทอง” ที่ปรากฏในวรรณคดีไทย** โดยใช้วรรณคดีรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นส่วนหนึ่งในการศึกษา พบว่าภาพพจน์เกี่ยวกับทองมี 2 ประเภท ได้แก่ อุปมาและอุปลักษณ์ที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์มีมุมมองต่อวัตถุธาตุทองในหลากหลายรูปแบบ ส่วนการตีความสาระเกี่ยวกับทองจากภาพพจน์ แบ่งได้เป็นความหมายในเชิงโลกีย์วิสัยและโลกุตรวิสัย

กล่าวได้ว่า การศึกษากลวิธีการใช้ภาพพจน์ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นประเด็นที่นิยมศึกษาค้นคว้าเพื่อทำความเข้าใจและอธิบายความโดดเด่นของวรรณคดีจากภาษาวรรณศิลป์ที่มุ่งก่อให้เกิดพลังการสื่อสาร มีลักษณะที่สำคัญร่วมกัน คือ กลุ่มข้อมูลที่ใช้ศึกษามักเกี่ยวข้องกับศาสนาซึ่งสัมพันธ์กับบุคคลสำคัญในเชิงจิตวิญญาณ และยังมีกลุ่มข้อมูลบันเทิงคดีที่ปรากฏบทบาทการต่อสู้ผจญภัยของตัวละครอย่างเด่นชัด มีลักษณะเช่นเดียวกับผลการศึกษาภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ผ่าน

ภาพพจน์ในตัวบทที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกับพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบรัดเล ที่ทำให้เห็นภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ 2 ลักษณะ สำคัญ คือ ผู้ทรงเปี่ยมด้วยบุญบารมีและทรงพระปรีชาญาณการศึกสงคราม

คำถามสำคัญ คือ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหมอบรัดเล ตอน แผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า ที่มีลักษณะของวรรณคดีและกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์นั้น กวีนำเสนอภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์ผ่านการใช้ภาพพจน์อย่างไรบ้าง โดยศึกษาจากพระราชพงศาวดารฉบับที่คณะสงฆ์วัดพระเชตุพนฯ พิมพ์เผยแพร่ เมื่อ พ.ศ. 2549 ด้วยกรอบแนวคิดเรื่องภาพพจน์ที่สังเคราะห์จากงานของวิพากษนันท์ (2533) ดวงมน จิตรจำนงค์ (2541) และราชบัณฑิตยสถาน (2552) ได้แก่ อุปมา (Simile) อุปลักษณ์ (Metaphor) นามนัย (Metonymy) สมพจน์ (Synecdoche) อติพจน์ (Hyperbole) บุคลาธิษฐาน (Personification) การอ้างถึง (Reference) ปฏิปจน์ (Rhetorical Question) ความเปรียบประชด (Irony) ปฏิภาวะ (Oxymoron) ปฏิภาคพจน์ (Paradox) อธิพจน์ (Overstatement) ปฏิรูปพจน์ (Allusion) อุทาหรณ์ (Analogy) อาวตพากย์ (Synesthesia) สมมติภาวะ (Apostrophe) อุปนิเสธ (Litotes) อุปมานิทศน์ (Allegory) และอวพจน์ (Meiosis) เพื่อให้เห็นวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์และทิศทางการเสพสร้างวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่สัมพันธ์กับการเมืองการปกครอง

ภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์จากภาพพจน์ในพระราชพงศาวดาร

ภาพพจน์ หมายถึง กลวิธีอันเป็นศิลปะของการใช้ภาษา โดยกล่าวถึงสิ่งหนึ่ง แต่ให้ความหมายถึงอีกสิ่งหนึ่ง โดยสิ่งทั้งสองนั้นมีความสัมพันธ์กัน มีจุดมุ่งหมายเพื่อเพิ่มอรรถรสให้แก่ข้อความ ก่อเกิดความสำเร็จอารมณ์ ทำสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม เพิ่มความเข้มข้นทางอารมณ์ โดยมีลักษณะที่ใช้คำน้อยแต่ได้ความมาก (ราชบัณฑิตยสถาน 2552: 357-358)

เป็นกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่โดดเด่นในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบรัดเล ตอน แผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า ดังที่พบว่ามีการพรรณนาปรากฏ 80 ครั้ง แบ่งออกได้ 8 ประเภท ได้แก่ อุปมา นามนัย อติพจน์ ปฏิปุจฉา อุปลักษณะ การอ้างถึง อวพจน์ และสมมติภาวะ โดยมีรายละเอียดของกลวิธีที่กวีใช้อย่างหลากหลาย เพื่อนำเสนอภาพลักษณ์ของพระมหากษัตริย์คือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถ 5 ลักษณะ ดังนี้

1. ผู้ทรงเปี่ยมด้วยบุญบารมี

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบรัดเล ตอน แผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า นำเสนอภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถในฐานะผู้ทรงเปี่ยมด้วยบุญบารมีโดยเชื่อมโยงกับคติพุทธราชา และเหตุการณ์อัศจรรย์อันเนื่องมาจากบุญบารมีของมหาบุรุษที่มีความพิเศษเหนือปุถุชน ภาพลักษณ์ดังกล่าวนำเสนอผ่านภาพพจน์ดังตัวอย่างต่อไปนี้

อติพจน์ พบ 8 ครั้ง ด้วยการกล่าวเกินจริงเกี่ยวกับความสันตะเสนของแผ่นดิน (2 ครั้ง) จำนวนเทวดา ระยะเวลา (2 ครั้ง) แสงสว่างเจิดจ้าของพระบรมสารีริกธาตุ อำนาจของบุคคล (2 ครั้ง) ดังตัวอย่างตอนที่กองทัพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจะเข้าตีเมืองตะนาวศรีเพื่อทรงปราบกบฏพระยาศรีไสยณรงค์ เกิดเหตุการณ์พระบรมสารีริกธาตุเสด็จ ความว่า

พระสารีริกธาตุใหญ่เท่าผลส้มเกลี้ยง, สเด็จผ่นด้านเมืองตะนาวศรีมาแต่อุดรทิศไปเฉียงอาคเน, **พระรัสมีสว่างไปทั่วอากาศแลปลพิดล**

(กรมศิลปากร 2549: 193)

ภาพพจน์อติพจน์ปรากฏในข้อความว่า “พระรัสมีสว่างไปทั่วอากาศแลปลพิดล” เป็นการกล่าวเกินจริงเกี่ยวกับแสงสว่างเจิดจ้าของพระบรมสารีริกธาตุที่แผ่รัศมีไปทั่วบริเวณที่มีอากาศหรือท้องฟ้าและทั่วทั้งบริเวณที่มีพื้นดินหรือพื้นโลกทั้งหมด ก่อเกิดจินตภาพที่มากกว่าความเป็น

จริง แต่สื่อถึงพระบรมพุทธานุภาพอันยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระบรมพุทธานุภาพนี้ช่วยส่งเสริมพระบรมเดชานุภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถอย่างยิ่ง กล่าวคือ พระบรมสารีริกธาตุซึ่งเป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์ เป็นองค์แทนของพระพุทธศาสนาและเป็นที่เคารพบูชาของชาวพุทธได้แสดงปาฏิหาริย์เสด็จมาเป็นนิมิตหมายที่ตีกันว่า เป็น “เหตุการณ์ที่น่าอัศจรรย์ใจและเป็นที่เกิดศรัทธา” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2558) เป็นการส่งเสริมและรับรองว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถเป็นพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ และได้ทรงกระทำในสิ่งที่ถูกต้องสมควรดีแล้ว คือการกู้เอกราชและรวมบ้านเมืองให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง

การอ้างถึง พบ 5 ครั้ง ด้วยการอ้างถึงพุทธประวัติ ชาดก (3 ครั้ง) และสำนวนไทย ดังตัวอย่างตอนที่เจ้าเมืองเมาะลำเลิงขอพึ่งพระบารมีสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเพื่อคุ้มภัยจากเจ้าเมืองเมาะตะมะ จึงสรรเสริญพระเกียรติคุณดังความว่า

พระเดชเดชาณุภาพพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว, อันมี
บุญราสีกริตาภิกรมหิมา, ดุจหนึ่งสมเด็จพระเจ้ามณฑาตุราชจตุรงค์
ทิพย์ จักรพัตอันมีพระราชเดชาราชวิธีอานาจักรอันแผ่ไปในทวีป
ใหญ่ทั้งสี่, มีทวีปน้อยสองพันแปดบริวาร

(กรมศิลปากร 2549: 195)

กวีใช้ภาพพจน์การอ้างถึง โดยอ้างถึงเรื่องราวในพระไตรปิฎก คือ “มณฑาตุราชชาดก” ที่กล่าวถึงความยิ่งใหญ่ของพระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระเจ้านันดาตุผู้ทรงเป็นพระมหาจักรพรรดิราช ดังความในอรรถกถาว่า “พระจันทร พระอาทิตย์ (ย่อมเวียนรอบเขาสิเนรุราช) ส่องรัศมีสว่างไสวไปทั่วทิศโดยกำหนดที่เท่าใด สัตว์ทั้งหลายที่อาศัยแผ่นดินอยู่ในที่มีกำหนดเท่านั้น ล้วนเป็นทาสของพระเจ้านันดาตุราชทั้งสิ้น” (มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย 2539: 72) การนำพระเจ้านันดาตุมาอ้างถึงเพื่อ

เปรียบกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราชนั้น สื่อบอกให้เห็นว่าพระองค์ทรงมากด้วยพระราชอำนาจและพระบารมีเสมอพระโพธิสัตว์ นอกจากนี้ ยังย้ำถึงความเป็นจักรพรรดิราชด้วยการขยายความถึงทวีปใหญ่ทั้งสี่และทวีปเล็กอีกสองพันทวีปตามคติไตรภูมิ จึงยิ่งเน้นย้ำให้พระบรมเดชานุภาพสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้นซึ่งช่วยสร้างจินตภาพถึงความยิ่งใหญ่ของพระองค์มากขึ้นด้วย

สมมติภาวะ พบ 1 แห่ง ด้วยการให้บุคคลเอ่ยขอความช่วยเหลือจากเทวดาในตอนที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชตรัสต่อเทพดาว่าจงช่วยให้พระองค์ทอดพระเนตรเห็นข้าศึก ก่อนทำยุทธหัตถี ความว่า

...พระบาทสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า, จึงประกาศแก่เทพดา
ทั้งปวงว่า, ให้บังเกิดมาในประยูรมหาเสวตฉัตร, จะให้บำรุงพระบวร
พุทธศาสนา ไฉนจึงมิช่วยให้สว่างเห็นข้าศึกเล่า

(กรมศิลปากร 2549: 156)

ภาพพจน์สมมติภาวะนี้ปรากฏในเหตุการณ์ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถทรงหลงเข้าไปในวงล้อมของข้าศึกเพราะมีลมพายุพัดฝุ่นตลบอบตบบังสายพระเนตร สมเด็จพระนเรศวรจึงทรงเอ่ยขอให้เทวดาตกลงบันดาลให้พายุสงบเพื่อจะได้ทรงทอดพระเนตรเห็นข้าศึก หลังจากนั้นพายุก็สงบลงตามพระราชประสงค์ จากเหตุการณ์นี้ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงสามารถสื่อสารกับเทวดาอันเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอยู่เหนือธรรมชาติได้ แสดงให้เห็นถึงพระบารมีอันยิ่งใหญ่ในฐานะบุคคลพิเศษที่เสด็จพระบรมราชสมภพมาเพื่อเป็นกษัตริย์ผู้ทรงกอบกู้และบำรุงบ้านเมือง คำซูพระพุทธศาสนาให้มั่นคง สอดคล้องกับที่อรุณา สุวรรณประเทศ (2551) นำเสนอว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีพระราชจริยวัตรในลักษณะวีรบุรุษผู้โดดเด่นด้านการต่อสู้ผจญภัย ทรงเสียสละและกล้าหาญทรงมีความพิเศษเหนือปุถุชนและทรงเกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือธรรมชาติอันเป็นไปตามแนวคิดเทพปกรณัม

2. ผู้ทรงพระปรีชาชาญการศึกษา

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบรัดเล ตอน แผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า นำเสนอภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถในฐานะผู้ทรงพระปรีชาชาญการศึกษาซึ่งเป็นภาพลักษณ์ที่โดดเด่นของทั้งสองพระองค์ในประวัติศาสตร์ไทยที่ทรงเกี่ยวข้องกับการพระราชสงครามอยู่ตลอดพระชนม์ชีพ มีพระอัจฉริยภาพด้านการสู้รบ กู้เอกราช และรวบรวมแผ่นดินเป็นปึกแผ่นมั่นคง ภาพลักษณ์ดังกล่าวนำเสนอผ่านภาพพจน์ดังตัวอย่างต่อไปนี้

นามนัย พบ 10 ครั้ง ด้วยการกล่าวถึงเงื้อมมือ (3 ครั้ง) เสี้ยนหนาม (2 ครั้ง) เขี้ยว แก้ว เศวตฉัตร สุริยเทพ และพระกาฬ ดังตัวอย่างตอนที่พระเจ้าเชียงใหม่ทรงคาดการณ์ได้ว่ากรุงหงสาวดีอยู่ในสภาวะระส่ำระสาย ไม่อาจสู้พระบรมเดชานุภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ ความเป็น

ที่ไหนกรุงหงสาวดีจะพ้นเงื้อมพระหัตถ์ จำเราจะลงไปอ่อนน้อมถวายเครื่องราชบรรณาการฟังพระเดชเดชาานุภาพ

(กรมศิลปากร 2549: 163)

มือเป็นอวัยวะที่มนุษย์ใช้กระทำการกิจต่างๆ มือจึงถูกนำมากล่าวแทนความสามารถในการกระทำการกิจต่างๆ อันหมายถึงอำนาจ (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา 2554) ดังนั้นคำว่า “เงื้อมพระหัตถ์” หรือเงื้อมมือ จึงเป็นนามนัยแทนอำนาจ ภาพพจน์นี้ช่วยสื่อให้ผู้รับสารรับรู้ถึงพระบารมีและการเสริมพระบรมเดชานุภาพของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถที่อยู่เหนือพระเจ้านั้นทบเร่งด้วยจินตภาพว่าพระหัตถ์หรือพระราชอำนาจของพระองค์ยิ่งใหญ่กระทั่งทรงสามารถนำกรุงหงสาวดีอันเป็นเมืองหลวงของพม่ามาไว้ในพระหัตถ์ คือ อำนาจหรือการควบคุมได้โดยง่าย อีกทั้งแสดงให้เห็นว่าพระเจ้าเชียงใหม่ซึ่งเป็นผู้เฝ้าบทยศนันทนาข้างต้นก็เกรงพระราชอำนาจเช่นกัน

อวพจน์ พบ 4 ครั้ง ด้วยการกล่าวน้อยกว่าความเป็นจริงเกี่ยวกับการ

รบให้ชนะศึกทั้งสิ้น ตัวอย่าง ตอนที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชมีพระบรมราชวินิจฉัยให้เข้าตีเมืองบริบูรณ์ของเขมร ความว่า

พระยาหลวงแก้วให้น้องชายออกตั้งรับ, ทัพพลก็มากเห็นจะพร้อมสามประการ, ทั้งอาชาก็กล้า, ทหาก็จะแขงมือ, เครื่องศาสตราวุธก็จะพร้อม ถึงกะนั้นก็ดี. . .เราจะหักเอาให้ได้แต่ในพริบตาเดียว

(กรมศิลปากร 2549: 181)

ภาพพจน์อวพรรณปรากฏในพระราชดำรัสของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า “เราจะหักเอาให้ได้แต่ในพริบตาเดียว” เป็นการกล่าวถึงการรบกับข้าศึกเขมรให้ชนะภายในระยะเวลาอันสั้นมากๆ คือ การกระพริบตาเพียงหนึ่งครั้งซึ่งเป็นเวลาที่น้อยเกินกว่าความเป็นจริง เพราะในสถานการณ์จริงย่อมไม่สามารถรบชนะข้าศึกด้วยระยะเวลาเท่ากับการกระพริบตาหนึ่งครั้งได้ ภาพพจน์นี้จึงช่วยสื่อให้เห็นพระบรมเดชานุภาพในการรบได้อย่างดียิ่ง ดังเช่นที่กฤษณะ นาถประสงค์ (2546: 184) นำเสนอว่าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพระปรีชาสามารถด้านการรบจนแผ่พระบรมเดชานุภาพไปทั่วเป็นคุณสมบัติของกษัตริย์ที่ดีใน “ราชনীติ”

3. ผู้นำที่ทรงเปี่ยมด้วยอำนาจ

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบรัดเล ตอน แผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า นำเสนอภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถในฐานะผู้ทรงเปี่ยมด้วยอำนาจหรือพระบรมเดชานุภาพ สัมพันธ์กับภาพลักษณ์ในด้านบุญบารมีอันเปี่ยมล้นและขานาญการศึกษา เป็นการเชิดชูยกย่องทั้งสองพระองค์ในเชิงเปรียบเทียบเป็นสำคัญ กล่าวคือ ทั้งสองพระองค์สูงส่งและยิ่งใหญ่ อริราชศัตรูไม่สามารถเทียบเทียมได้ ภาพลักษณ์ดังกล่าวนำเสนอผ่านภาพพจน์ดังตัวอย่างต่อไปนี้

อุปมา พบ 39 ครั้ง ด้วยการกล่าวเทียบกับลูกหมาป่า เสี้ยนยอกอก หัวพญานาค คลื่นในมหาสมุทร แผ่นดินถล่ม แผ่นดินไหว พุทธรักษา กวาง

สู้กับสิงหาราช ขนนกถูกเผาด้วยเปลวเพลิง แขนขวาขาด ดวงอาทิตย์หรือสุริยเทพ (4 ครั้ง) ถูกรอดตายจากปากงู ดาวล้อมเดือน (2 ครั้ง) ร่มโพธิ์ คนเดินทางไกลได้อาบน้ำเย็น นุ่นและสาส์นถูกพายุพัด เรือสำเภา พญานาคพ่ายแพ้ พญาครุฑ จักรแก้ว กาชโมโยไซ สายน้ำหลากในฤดูฝน พระเจ้ามันธาตุบรมจักรพรรดิ ดวงจันทร์ จอมปลวกกับเขาพระสุเมรุ กวางสู้กับราชสีห์ ฉัตรแก้วของพระพรหม สตรีกลัวปีศาจ ชายหลงอยู่ในถ้ำ เทวดานำแว่นแก้วมาส่องโลก เทวดามาชุบชีวิต กวางอยู่ในปากเสือ สิ่งของในกำมือ ทารกอมมือ เขาพระสุเมรุ เทพจักรราศี และดอกไม้หล่นจากต้นไม้ที่มีต้นและรากสมบูรณ์โดยภาพรวม กริหมักใช้ภาพพจน์อุปมาเพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถ และในขณะเดียวกันก็มักแสดงความอ่อนด้อยของอริราชศัตรู ตัวอย่างการใช้ภาพพจน์อุปมาเปรียบเทียบสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถว่าทรงเหมือนดวงอาทิตย์ซึ่งปรากฏบ่อยครั้งที่สุด ดังความตอนที่พระเจ้าเชียงใหม่จะเข้าสวามิภักดิ์ต่ออยุธยา ได้สรรเสริญพระเกียรติคุณว่า

สมเด็จพระนเรศวรเปนเจ้า, กับสมเด็จพระอนุชาธิราชเล่า,
ขงพระคริสตาเดชานุภาพยิ่งทวีขึ้น, **ดุษพระทินกร**สถิตลอยอยู่เหนือ
อากาศอันปราศจากเมฆ, ขณะเมื่อเพลาทิเียงแสงรัสมิมีแต่กล้าขึ้นไป

(กรมศิลปากร 2549: 163)

คำหลักในภาพพจน์อุปมา คือ “สมเด็จพระนเรศวรเปนเจ้า, กับสมเด็จพระอนุชาธิราช” คำเปรียบหรืออุปไมย คือ “พระทินกร” คำเชื่อมแสดงการอุปมา คือ “ดุษ” แสดงความหมายว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถมีพระบรมเดชานุภาพมากเหมือนดวงอาทิตย์ที่เจิดจ้าบนท้องฟ้าอันแจ่มใสในเวลาเที่ยงวัน พลาณภาพแห่งดวงอาทิตย์ปรากฏในไตรภูมิโลกวิณัจฉยภคตอนที่กล่าวถึงการกำเนิดพระอาทิตย์หลังจากไฟบรรลัยกัลป์ล้างโลกว่า “ขณะนั้นอันว่าพระอาทิตย์มีปริณทลได้ 500 โยชน์ ก็บังเกิดปรากฏในอากาศเวหา มีรัสมีส่องสว่างไป คนทั้งหลายก็แก่ล้าแล้ว

หาความกลัวมิได้ มีความยินดีที่เราทั้งหลายได้สว่างแล้ว ความสะดุ้งตกใจกลัวแห่งเราได้อันตรายหาย มีใจอันสุภาพแก่กล้าเพราะแสงสว่างอันนี้ๆ ให้ชื่อว่าสุริยะเถิด” (นิยะดา เหล่าสุนทร 2555: 152) การที่ดวงอาทิตย์มีพลังงานแสงมากและแผ่สู่สรรพชีวิตให้ยินดี แสดงถึงอำนาจและความยิ่งใหญ่ตามคติความเชื่อ ในวรรณคดีไทยจึงมัก “เปรียบกำลังอำนาจกับราชสีห์หรือแสงอาทิตย์เจิดจ้า” (สุจิตรา จงสถิตวัฒนา 2549: 47) ดังปรากฏบ่อยครั้งในพระราชพงศาวดาร

4. ผู้ทรงกล้าหาญ

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบรัดเล ตอน แผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า นำเสนอภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถในฐานะผู้ทรงกล้าหาญอันเป็นคุณสมบัติสำคัญของนักรบและผู้นำเพื่อนำพาชาติบ้านเมืองให้พ้นวิกฤตปัญหา ภาพลักษณ์ดังกล่าวนำเสนอผ่านภาพพจน์ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ปฏิจุจฉา พบ 8 ครั้ง ด้วยการถามเพื่อกระตุ้นความรู้สึกเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือในการรบ ความกล้าหาญในการรบ ความยำเกรงพระบรมเดชานุภาพ ความมั่นใจในกำลังของตน ความมีมโนสำนึกในการรบ ความรอบคอบในการรบ และความซื่อสัตย์ (2 ครั้ง) ดังตัวอย่างตอนที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตรัสเรียกสมเด็จพระมหาอุปราชาให้เสด็จออกทำยุทธหัตถี ความว่า

พระเจ้าพี่เราจะยืนอยู่ไยในร่มไม้เล่า เชินออกมาทำยุทธหัตถีด้วยกัน, ให้เปนเกียรติยศไว้ในแผ่นดินเถิด

(กรมศิลปากร 2549: 156)

คำหลักในภาพพจน์ปฏิจุจฉานี้คือคำว่า “ไย” มีความหมายไปในทางเดียวกับคำว่า “ไหน” หรือ “เหตุใด” หากแต่เป็นการใช้คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบเพื่อกระตุ้นความรู้สึกเกี่ยวกับมโนสำนึกในการรบ ปรากฏในเหตุการณ์ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถทรง

พลัดเข้าไปอยู่ท่ามกลางข้าศึกหงสาวดี พระองค์ตรัสเชิญสมเด็จพระมหาอุปราชเสด็จออกทำยุทธหัตถีตั้งพระราชดำรัสถามความว่า “จะยืนอยู่ไยในร่มไม้เล่า” เป็นวาทศิลป์อันทรงพลังที่กระตุ้น “ขัดตียมานะ” ของสมเด็จพระมหาอุปราชกระทั่งพระองค์ตัดสินใจพระราชหฤทัยเสด็จออกทำยุทธหัตถีในที่สุด การใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ดังกล่าว นำเสนอให้เห็นความกล้าหาญของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถในการทำยุทธหัตถีซึ่งเป็นยุทธวิธีที่ต้องใช้พระชนม์ชีพเป็นเดิมพัน

5. ผู้ทรงแผ่พระบรมโพธิสมภารเป็นที่พึ่ง

พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบรัดเล ตอน แผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า นำเสนอภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถในฐานะผู้ทรงแผ่พระบรมโพธิสมภารเป็นที่พึ่งแก่ประชาราษฎร์และเหล่าเมืองประเทศราชทั้งปวงให้อยู่เป็นสุขร่มเย็น ภาพลักษณ์ดังกล่าวนำเสนอผ่านภาพพจน์ดังตัวอย่างต่อไปนี้

อุปลักษณะ พบ 6 ครั้ง ด้วยกรกล่าวเทียบกับกบจักร เทือกเขา ผลส้มเกลี้ยง (2 ครั้ง) ร้วขากหนาม และฉัตรแก้ว ดังตัวอย่างตอนที่เจ้าเมืองเมาะลำเลิงจะขอพึ่งพระบรมโพธิสมภารสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า

เจ้าเมืองเมาะลำเลิง. . จะขอเอาพระเดชเดชาานุภาพพระบาท
สมเด็จพระพุทธเจ้าใหญ่หัว, อันมีบุญราสีกริสดาภิการมहिมา. . . **เปน**
ฉัตรแก้วกันเกส

(กรมศิลปากร 2549: 195)

คำหลักในภาพพจน์อุปลักษณะนี้คือคำว่า “พระเดชเดชาานุภาพพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าใหญ่หัว” คำเชื่อมแสดงอุปลักษณะ คือ “เปน” คำเปรียบคือ “ฉัตรแก้ว” ซึ่ง ฉัตร หมายถึง “เครื่องสูงชนิดหนึ่ง มีรูปคล้ายร่มที่ซ้อนกันขึ้นไปเป็นชั้นๆ ชั้นบนมีขนาดเล็กกว่า ชั้นล่างลดหลั่นกันไปโดยลำดับ สำหรับแขวน ปักตั้ง หรือเชิญเข้ากระบวนแห่เป็นเกียรติยศ”

(ราชบัณฑิตยสถาน 2556: 347) อันเป็นเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศของพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ คำว่า “แก้ว” ที่ช่วยขยายให้เห็นความมีคุณค่าของฉัตร จึงช่วยเสริมให้ภาพพจน์นี้สื่อถึงพระบรมเดชานุภาพที่เป็นรูปธรรมจากสิ่งของที่สูงส่งและมีคุณค่า อีกทั้งสามารถให้ร่มเงา คือ การปกป้องดูแลผู้อื่นได้

ภาพพจน์ - ภาพลักษณ์: วัฒนธรรมทางวรรณศิลป์กับความหมายทางการเมืองสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

การชำระพระราชพงศาวดารในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นแฝงด้วยความหมายทางการเมืองและย่อมสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์ที่ปกครองบ้านเมืองในขณะนั้น ความหมายทางการเมืองดังกล่าวคืออุดมการณ์สร้างชาติและการดำรงความเป็นชาติที่ถ่ายทอดผ่านเรื่องเล่ามาหลายยุคสมัย (มารศรี สอทิพย์ 2551: 310) กลวิธีทางวรรณศิลป์เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ช่วยนำเสนออุดมการณ์ดังกล่าวให้เด่นชัดในพระราชพงศาวดารดังเช่นที่ปรากฏการใช้ภาพพจน์ที่หลากหลายเพื่อนำเสนอภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถไว้ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบรัดเล ตอน แผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า

การศึกษาภาพพจน์ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาตอนนี้ พบว่ากวีเลือกใช้ภาพพจน์อุปมามากที่สุด รองลงมาคือ นามนัย อติพจน์ ปฏิพจน์ อุปลักษณ์ การอ้างถึง อวพจน์ และสมมติภาวะตามลำดับ สัมพันธ์กับอารมณ์ ความคิด และวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้น รวมทั้งธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยภาพพจน์อุปมา มักกล่าวเปรียบเทียบกับพระมหากษัตริย์กับดวงอาทิตย์ ภาพพจน์นามนัย มักกล่าวถึงเงื้อมมือแทนอำนาจ ภาพพจน์อติพจน์มักกล่าวเกินจริงเกี่ยวกับความสั่นสะเทือนของแผ่นดิน จำนวนเทวดาระยะเวลา และอำนาจของบุคคล ภาพพจน์ปฏิพจน์ มักถามเพื่อกระตุ้นความรู้สึกเกี่ยวกับความซื่อสัตย์ ภาพพจน์อุปลักษณ์ มักกล่าวเทียบขนาดพระบรมสารีริกธาตุกับผลส้มเกลี้ยง ภาพพจน์การอ้างถึง มักอ้างนิทานชาดก

จากพระไตรปิฎก ภาพพจน์อวพจน์ มักกล่าวน้อยกว่าความเป็นจริงเกี่ยวกับการรบให้ชนะศึก และภาพพจน์สมมติภาวะ ปราภฏเหตุการณ์ที่บุคคลเอ่ยขอความช่วยเหลือจากเทวดา ทั้งนี้ ภาพพจน์ทั้งหลายที่กวีใช้มีจุดมุ่งหมายเป็นไปในทิศทางเดียวกันอย่างเป็นเอกภาพชัดเจน คือ นำเสนอภาพลักษณ์ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถ 5 ลักษณะ คือ ผู้ทรงเปี่ยมด้วยบุญบารมี ผู้ทรงพระปรีชาชาญการศึก ผู้นำที่ทรงเปี่ยมด้วยอำนาจ ผู้ทรงกล้าหาญ และผู้ทรงแผ่พระบรมโพธิสมภารเป็นที่พึ่ง

กวีมักใช้ภาพพจน์อุปมา อุปลักษณ์ และอติพจน์เป็นสำคัญเช่นเดียวกับวรรณคดีเรื่องอื่นๆ ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นทั้งประเภทศาสนาและบทละคร เหตุที่กวีมักใช้ภาพพจน์อุปมาและอุปลักษณ์ อาจเป็นด้วยว่าภาพพจน์ทั้งสองประเภทมีลักษณะคล้ายคลึงกันและมีลักษณะร่วมกัน คือ ปราภฏคำแสดงการเปรียบเทียบไวชัดเจน ทำให้สื่อสารได้รวดเร็ว ชัดเจน และเข้าใจง่าย ส่วนภาพพจน์อติพจน์เหมาะสมต่อการยกย่องคุณสมบัติพิเศษของบุคคลสำคัญที่อยู่เหนือไปกว่าสามัญวิสัย ทำให้ต้องกล่าวถึงความพิเศษดังกล่าวให้มากเกินความรับรู้โดยปกติทั่วไปจึงจะสามารถสร้างพลังการสื่อสารอันเข้มข้นได้ แสดงถึงขนบนิยมแห่งวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่นำมาใช้เป็นกลวิธีสื่อความหมายทางการเมือง

บทสรุป

จุดเด่นของพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหมอบรัดเล ตอนแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรเป็นเจ้า คือ เป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่มีลักษณะของวรรณคดีโดยกวีคิดสรรกลั่นกรองกลวิธีทางวรรณศิลป์ที่สร้างพลังการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพตามขนบนิยมแห่งยุคสมัยมานำเสนอภาพลักษณ์อันศักดิ์สิทธิ์ สูงส่ง และดั่งงามของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและสมเด็จพระเอกาทศรถทั้ง 5 ลักษณะที่นำเสนอผ่านภาพพจน์ ได้แก่ ผู้ทรงเปี่ยมด้วยบุญบารมี ผู้ทรงพระปรีชาชาญการศึก ผู้นำที่ทรงเปี่ยมด้วยอำนาจ ผู้ทรงกล้าหาญ และผู้ทรงแผ่พระบรมโพธิสมภารเป็นที่พึ่ง กล่าวได้

ว่า พลังอันยิ่งใหญ่แห่งวรรณศิลป์ทำให้พระราชพงศาวดารฉบับนี้เป็นงานเขียนร้อยแก้วที่ทรงคุณค่าในฐานะเอกสารสำคัญของชาติที่สื่อสารความคิดและอารมณ์เกี่ยวกับสำนักทางประวัติศาสตร์ แสดงถึงความเชื่อมั่นศรัทธาของชาวสยามที่มีต่อความยิ่งใหญ่ของชาติมาช้านาน

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร, 2549. พระราชพงสาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับความสมเด็จพระปรมานุชิต
ชินโรส เล่มหนึ่ง. กรุงเทพฯ: คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน.
- กรรณิการ์ สารทปруг, 2541. ราชธานีราช สามก๊ก และไชยอัน: โลกทัศน์ชนชั้นนำไทย. ชาญวิทย์
เกษตรศิริ และ กาญจน์ ละอองศรี (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย.
- กฤษณะ นาคประสงค์, 2546. “การสื่อสารการเมืองของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช.” วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดวงมน จิตรจันทน์, 2541. สุนทรียภาพในภาษาไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2523. ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงสาวดารอยุธยา. กรุงเทพฯ:
บรรณกิจ.
- นิยะดา เหล่าสุนทร, 2555. ไตรภูมิโลกวินิจฉยภค สำนวนที่ 1. กรุงเทพฯ: สายคำ.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558. พระธาตุและพระบรมสารีริกธาตุกับคนไทย.
ค้นเมื่อ 11 ตุลาคม 2565, จาก <https://www.mcu.ac.th/article/detail/14214>.
- มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2539. พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก เล่ม 3 ภาค 4.
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มารศรี สอทิพย์, 2551. “เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรมหาราช: กลวิธี
การเล่าเรื่องกับการสร้างภาพลักษณ์.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขา
ภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยุวพล ชัยศิลป์วัฒนา, 2552. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดี. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน, 2552. พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ: ยูเนียน อุลตราไวโอเรต.
_____, 2556. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2544: เฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา
7 รอบ 5 ธันวาคม 2544. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- รุ่งกัสสรณ์ ศรีธาธานพัฒน์, 2563. “ภาพพจน์: กลวิธีการใช้ภาษาในพระราชนิพนธ์ร้อยกรองใน
รัชกาลที่ 3.” กาสะลงคำ 14 (1): 47-56.
- วันชัย หนึ่งอิง, 2555. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์และเปรียบเทียบรายยาวมหาเวสสันดรชาดกกับ
มหาเวสสันดรชาดกภาษาเขมร ฉบับพุทธศาสนบัณฑิตย.” วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎี
บัณฑิต สาขาภาษาไทย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วิภา กงกชนันท์, 2533. วรรณคดีศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- วีรยุทธ ปัญญา และ เปรมวิทย์ วิวัฒนเศรษฐ์, 2560. “โวหารภาพพจน์ที่ปรากฏในบทละครนอก
พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย.” วารสารศึกษาศาสตร์ ฉบับ
วิจัยบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น 11 (2): 197-204.

- วุฒิชัย ศรีจรูญ, 2563. “โลกทัศน์จากภาพพจน์ในวรรณคดีประเภทกลอนบทละครในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น.” *วารสารมนุษยศาสตร์ ฉบับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง* 9 (2): 16-36.
- ศานติ ภัคดีคำ, 2561. *ประวัติศาสตร์อยุธยาจากพระราชพงศาวดาร พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับปลีกและฉบับความย่อ*. กรุงเทพฯ: สมาคมประวัติศาสตร์ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- ศิริพร เศรษฐพุทธิ, 2551. “ลักษณะเด่นของมหาดิกลอนเทศน์สำนวนเจ้าพระยาพระคลัง(หน).” *วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.
- สว่าง ไชยสงค์, 2538. “การศึกษาภาพพจน์ในวรรณคดีพระปฐมสมโพธิกถา.” *วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2554. **เจียม**. ค้นเมื่อ 11 ตุลาคม 2565, จาก <http://legacy.orst.go.th/?knowledge=เจียม-๒๙-มีนาคม-๒๕๕๔>.
- สายชล วรรณรัตน์, 2524. “พุทธศาสนากับแนวความคิดทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ. 2325-2352).” *วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*.
- สุจิตรา จงสถิตวัฒนา, 2549. *เจิมจันทน์กัสดาล ภาษาวรรณศิลป์ในวรรณคดีไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวรรณี ทองรอด และ อรุษา สุวรรณประเทศ, 2559. “ภาพพจน์เกี่ยวกับ ‘ทอง’ ที่ปรากฏในวรรณคดีไทย.” *Life Sciences and Environment Journal* 17 (2): 305-313.
- อรรถพร ดีที่สุด, 2557. “กลวิธีการใช้ภาพพจน์ในกุ่มารคำฉันท์.” *วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร* 11 (2): 117-132.
- อรุษา สุวรรณประเทศ, 2551. “สมเด็จพระนเรศวรมหาราช: พลังขับเคลื่อนเบื้องหลังอำนาจประชาชาติ.” *วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานิติวิทยา มหาวิทยาลัยนเรศวร*.
- อัญญา พิลาดี และคณะ, 2562. “การใช้โวหารภาพพจน์ในวรรณคดีเรื่อง “อิเหนา” บทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2.” *วารสารปัญญา* 26 (1): 14-27.
- อุบลศรี อรรถพันธุ์, 2524ก. “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับตัวเขียน.” *วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร* 4 (1): 66-83.
- _____, 2524ข. “การชำระพระราชพงศาวดารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก.” *วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร*.

